

ISSN 2224-5294

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Л А Р Ы

ИЗВЕСТИЯ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ГУМАНИТАРЛЫҚ
ҒЫЛЫМДАР СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ
И ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

1 (299)

ҚАҢТАР – АҚПАН 2015 ж.
ЯНВАРЬ – ФЕВРАЛЬ 2015 г.
JANUARY – FEBRUARY 2015

1962 ЖЫЛДЫҢ ҚАҢТАР АЙЫНАН ШЫҒА БАСТАҒАН
ИЗДАЕТСЯ С ЯНВАРЯ 1962 ГОДА
PUBLISHED SINCE JANUARY 1962

ЖЫЛЫНА 6 РЕТ ШЫҒАДЫ
ВЫХОДИТ 6 РАЗ В ГОД
PUBLISHED 6 TIMES A YEAR

АЛМАТЫ, ҚР ҰҒА
АЛМАТЫ, НАН РК
ALMATY, NAS RK

Б а с р е д а к т о р

ҚР ҰҒА академигі

Пралиев С. Ж.

Р е д а к ц и я а л қ а с ы:

эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Баймұратов У.Б.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Байпақов К.М.**; филос. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Есім Г.Е.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Қирабаев С.С.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Қошанов А.К.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Нәрибаев К.Н.** (бас редактордың орынбасары); филос. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Нысанбаев А.Н.**; заң ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сабикенов С.Н.**; заң ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сулейменов М.К.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сатубалдин С.С.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбжанов Х.М.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбусейтова М.Х.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Байтанаев Б.А.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Жақып Б.А.**; фил. ғ. докторы, проф., чл.-корр. НАН РК **Қалижанов У.К.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қамзабекұлы Д.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қожамжарова Д.П.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қойгелдиев М.К.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Құрманбайұлы Ш.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Таймағанбетов Ж.К.**; социол. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Шәукенова З.К.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА құрметті мүшесі **Дербісәлі А.**

Р е д а к ц и я к ең е с і:

Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Белостечник Г.** (Молдова); Әзірбайжан ҰҒА академигі **Велиханлы Н.** (Азербайджан); Тәжікстан ҰҒА академигі **Назаров Т.Н.** (Тәжікстан); Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Рошка А.** (Молдова); Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Руснак Г.** (Молдова); Әзірбайжан ҰҒА корр. мүшесі **Муратов Ш.** (Әзірбайжан); Әзірбайжан ҰҒА корр. мүшесі **Сафарова З.** (Әзірбайжан); э. ғ. д., проф. **Василенко В.Н.** (Украина); заң ғ. докт., проф. **Устищенко В.А.** (Украина)

Главный редактор

академик НАН РК
С. Ж. Пралиев

Редакционная коллегия:

докт. экон. н., проф., академик НАН РК **У.Б. Баймуратов**; докт. ист. н., проф., академик НАН РК **К.М. Байпаков**; докт. филос. н., проф., академик НАН РК **Г.Е. Есим**; докт. фил. н., проф., академик НАН РК **С.С. Кирабаев**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **А.К. Кошанов**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **К.Н. Нармбаев** (заместитель главного редактора); докт. филос. н., проф., академик НАН РК **А.Н. Нысанбаев**; докт. юр. н., проф., академик НАН РК **С.Н. Сабиков**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **С.С. Сатубалдин**; докт. юр. н., проф., академик НАН РК **М.К. Сулейменов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Х.М. Абжанов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **М.Х. Абусейтова**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Б.А. Байтанаев**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Б.А. Жакып**; докт. фиол. н., проф., чл.-корр. НАН РК **У.К. Калижанов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Д. Камзабекулы**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Д.П. Кожамжарова**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **М.К. Койгельдиев**; докт. фил. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Ш. Курманбайулы**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Ж.К. Таймаганбетов**; докт. социол. н., проф., чл.-корр. НАН РК **З.К. Шаукенова**; д. фил. н., проф., Почетный член НАН РК **А. Дербисали**

Редакционный совет

академик НАН Республики Молдова **Г. Белостечник** (Молдова); академик НАН Азербайджанской Республики **Н. Велиханлы** (Азербайджан); академик НАН Республики Таджикистан **Т.Н. Назаров** (Таджикистан); академик НАН Республики Молдова **А. Рошка** (Молдова); академик НАН Республики Молдова **Г. Руснак** (Молдова); чл.-корр. НАН Азербайджанской Республики **Ш. Мурадов** (Азербайджан), член-корр. НАН Азербайджанской Республики **З.Сафарова** (Азербайджан); д. э. н., проф. **В.Н. Василенко** (Украина); д.ю.н., проф. **В.А. Устименко** (Украина)

Известия Национальной академии наук Республики Казахстан. Серия общественных и гуманитарных наук. ISSN 2224-5294

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан № 10894-Ж, выданное 30.04.2010 г.

Периодичность 6 раз в год

Тираж: 2000 экземпляров

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, 220, тел. 272-13-19, 272-13-18,
www.nauka-nanrk.kz / social-human.kz

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2015 г.

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75

Editor in chief

S.Zh. Praliyev,
academician of NAS RK

Editorial board:

U.B. Baymuratov, dr. econ. sc, prof., academician of NAS RK; **K.M. Baipakov**, dr. hist. sc., prof., academician of NAS RK; **G.Ye. Esim**, dr. philos. sc., prof., academician of NAS RK; **S.S. Kirabayev**, dr. phil. sc., prof., academician of NAS RK; **A.K. Koshanov**, dr. econ. sc, prof., academician of NAS RK; **K.N. Naribayev**, dr. econ. sc., prof., academician of NAS RK (deputy editor-in-chief); **A.N. Nysanbayev**, dr. philos. sc., prof., academician of NAS RK; **S.N. Sabikenov**, dr. jur. sc., prof., academician of NAS RK; **M.K. Suleimenov**, dr. jur. sc., prof., academician of NAS RK; **S.S. Satubaldin**, dr. econ. sc., prof., academician of NAS RK; **Kh.M. Abzhanov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **M.Kh. Abusseitov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **B.A. Baitanayev**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **B.A. Zhakyp**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **U.K. Kalizhanov**, dr. phil. sc., prof., corr. member of NAS RK; **D. Kamzabekuly**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **D.P. Kozhamzharova**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **M.K. Koigeldiev**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Sh. Kurmanbaiuly**, dr. phil. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Zh.K. Taymaganbetov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Z.K. Shaukenova**, dr. soc. sc., prof., corr. member of NAS RK; **A. Derbisali**, dr. phil. sc., prof., honorary member of NAS RK

Editorial staff:

G. Belostechnik, NAS Moldova academician (Moldova); **N. Velichanly**, NAS Azerbaijan academician (Azerbaijan); **T.N. Nazarov**, NAS Tajikistan academician (Tajikistan); **A. Roshka**, NAS Moldova academician (Moldova); **G. Rusnak**, NAS Moldova academician (Moldova); **Sh. Muradov**, NAS Azerbaijan corr.member (Azerbaijan); **Z. Safarova**, NAS Azerbaijan corr.member (Azerbaijan); **V.N. Vasilenko**, dr. econ. sc., prof. (Ukraine); **V.A. Ustimenko**, dr. jurid. sc., prof. (Ukraine)

News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of Social and Humanities.
ISSN 2224-5294

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty)

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of information and archives of the Ministry of culture and information of the Republic of Kazakhstan N **10894-Ж**, issued 30.04.2010

Periodicity: 6 times a year

Circulation: 2000 copies

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 219, 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,

[www:nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz) / social-human.kz

---

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2015

Address of printing house: ST "Aruna", 75, Muratbayev str, Almaty

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 1, Number 299 (2015), 266 – 273

**SOCIAL CONTRADICTIONS
IN THE PLAYS OF ZHUSIPBEK AYMAUYTOV**

T. S. Tebegenov

Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: tebegenov@mail.ru

Key words: word, art, prose, drama, literature, values.

Abstract. Plays of Zhusipbek Aymauytov are the eternal values of independent Kazakh people. Verbal creativity of Kazakhs in prose, drama in the tradition of classical literature are given psychological analysis, described fine-aesthetic image.

**ЖҮСПБЕК АЙМАУЫТОВ ПЬЕСАЛАРЫНДАҒЫ
ӘЛЕУМЕТТІК ҚАЙШЫЛЫҚ ШЫНДЫҒЫ**

Т. С. Тебегенов

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Тірек сөздер: сөз, өнер, проза, драматургия, әдебиет, қазына.

Аннотация. Қазақ сөз өнерінің проза, драматургия салаларында классикалық әдебиет дәстүріндегі психологиялық талдау, саралау көркемдік-эстетикалық тәсілін енгізген, сол арқылы ұлттық әдебиеттің көркемдік сипатына суреткерлік-ойшылдық деңгейге көтерген Жүсіпбек Аймауытов пьесалары – біздің Тәуелсіз Қазақ Елінің мәңгілік құндылық қазынасы.

Жазушының «Мансапқорлар» пьесаның тақырыптық арқауы – әлеуметтік ортадағы жеке адамдарға тән дүниетаным қайшылығы. Пьесаның идеялық-композициялық желісінде әлемдік драматургиядағы классикалық дәстүрлі көркемдік тәсіл – тұрмыстық қарым-қатынастардағы қақтығыс, тартыс шындығын таныту басты назарға алынған. Драматургиядағы кейіпкерлер дүниетанымы негізіндегі болатын қақтығыстар тоғысқан тартыс – әлеуметтік ортадағы жеке адамдардың іс-әрекеттері, ойлау деңгейлері арқылы танылатын ерекшелік.

Академик Зейнолла Қабдолов айтқандай: «Драмадағы ең шешуде нәрсе – тартыс. Көлемді эпикалық шығарманың сюжеті секілді, драмадағы тартыстың да кезең-кезеңдері – басталуы мен байланысы, шиеленісуі мен шешімі болады; драматургиялық шығармалардың классикалық үлгілерінде бұл кезеңдер композициялық жағынан шебер қиыстырылып, оқиғаны өрбіту тәртібі жазылмаған заң ретінде сақталған» [1, 219-б.].

Жүсіпбек Аймауытовтың осы «Мансапқорлар» пьесаныңдағы сюжеттік-композициялық тартыс желілерінің жүйесі саралана көрінеді: бірінші кезеңі – көп жылдар бойы болыс қызметіндегі 55 жастағы Қасқырбайдың, оның ақылшысы Сүлеймен молданың билік қызметімен қарабастарына пайда табуды ойлаған тоғышырлық-мансапқорлық әрекеттерінің асқынған кезеңді Қасқырбай болысты Қожантай қажының жалғыз торы жорға атын, онымен қоса бір ірі қара малын, беруін тлап еткеніне, мал жинаудан басқаны білмейтін надан Кебекбай байдың жылқысындағы шұбар айғырын тартып алғаны, Әбділ ауылнайдан қара қасқа кедейлерден алым-салық тез жинауды бітіруін талап еткені, өзінің тілмашы, туысы Мүсілім туралы ойлары («Бұл – аса сұм бала. Қулығы біздің ар

жағымызда. Мен ағалық қылып тежеп тастаған боламын. Еркіне жіберсең, біздің сыртымыздан сатып жіберер. Осының арамзалығын мен ерте сезгемін ғой. Оқып шықса төбемізді тесер деп, осынша оқытпаймын деп арпалыстым, болмады. Қашып кетіп, оқып шықты») [2, 451-б.] да, өзінің ақылшысы Сүлеймен молдаға берген бағасы («Алмай кім жолдас болады дейсің! Бәрінің бір құлқыны, бір тамағы!) [2, 453-б.] да – бәрі де халыққа қорған толуы тиіс лауазым иелерінің көркем жинақталған тұлғаларын даралайтын нағыз қорқау, ашкөз пиғылды сұмырайлық болмысын байқатады. Пьесаның «Он үшінші көрінісіндегі» болыс Қасқырбайдың монолога арқылы өмір кезеңдерінің бәрінде де кездесетін қарау, ашкөз, дүниеқоңыр пиғылын мансабы арқылы орындайтын жемқор билік иелерінің көркем шындықпен жинақталған болмысын сыншыл реализм суреттеуі тәсілімен көз алдымызға әкеледі:

«Біраз ел жемей азулы болмайсың. Азулы болмай дәулет табыла ма? Бақ, атақ, дәулет – көздің жасы ғой... елді ойлағанда кейде жаның қынжылады... Қанша бақты болсаң да, жүрегіңнің басынан бір тікен кетпейді. ... Нәпсі шіркін, тағы шыдамайды, алмай тұра алмайсың... Қайтесің, ел жеген жалғыз мен емес. Қазақтың жақсыларында бұрынғы-соңғы ел қанамағаны болды ма? Біз солардан артықпыз ба? Мен алмағанмен біреуі алады... Құдай бізді алуға жаратты, дүние – күштінікі...» [2, 455-б.].

Пьеса құрылысындағы тартысқа өзек болған екінші желі – тілмаш, болыстың туысқаны, болыс болуды армандап, ақыры сол мұратына жеткен Мүсілімнің іс-әрекеттер. Ол Қасқырбай болыстың жас әйелі Күләндамен көңілдес болып, соның қолымен қымызға у қосып ішкізіп болысты өлтірген, өзімен пікірлес Қожантай қажыны, Көбекбай байды, Әбділ ауылнайды елубайсы етіп тағайындап, сайлауда басқа да тілеулестерін ұйымдастырып ақыры болыс болып сайланады.

Пьеса сюжетіндегі тартыстың үшінші кезеңінде ойнасы, көңілдесі Мүсілімнің жұмсауымен күйеуі Қасқырбай болысқа у қосылған қымыз берген Күләнданың мекер болмысын, енді өлгелі жатқан болыстың сайлау өткізетін начальникке параға беруін тапсырған ақшасын бермей өзі олжа еткен («Бермегенім мақұл болған екен: (Ақшаны көкірегіне басып). Мың сом! Бір мың сом! Қандай нәсіп!») Біреу өлмей, біреу күн көрмейді» деген осы. Мың сом менің қолымда қалғанын Алла тағала бергісі келгенде, қайдан береді?! Құдіретіне шәк келтіруге бола ма?») [2, 467-б.] өлген болыстың жаназасынан да пайда табуды («Малды үш тоғыздан кем шығармас. Жаназасын Ысқақ қазірет шығарады ғой. Біздің жолымыз сүйекке түсу болар. Жақсы ішкітердің бірін соқсақ жарар еді...») [2, 467-б.] ойлаған екіжүзді дүмше молдасымақтың сұмпайы келбетін танимыз. Пьеса кейіпкері Көбекбай байдың да болыс тартып алған шұбар айғырын алу үшін жалынып-жалбарынып, билік иесінің аяғына жығылып, тіпті мал үшін баласының өлімін тілеуші міскіндік-сұмпайылық, жиіркенішті сықпытынан түңілеміз: «Көбекбай. ... Мені өлтірдіңіз ғой, қатын-балаға табашы қып, күнде өлтіргенше, бір жола өлтіріңіз! Өзіңіз бауыздаңыз! Аяйтын жаным да жоқ, міне, басым! (Болыстың аяғына жығылады).

Болыс. Тұр әрмен! Айбарын қарашы төбеттің!

Көбекбай. Таксыр-ай! Жаныма теңеп жүрген жануарым еді. Айғырымды, алғаннан баламның біреуі өлгені жақсы еді» [2, 456-б.].

«Мансапқорлар» пьесасының көркемдік түйіні – лауазымды қызметін иелену үшін хакім Абайдың «Күлембайға» атты өлеңіндегідей («Болыс болдым, мінеки, бар малымды шығындап, түйеде қом, атта жал қалмады елге шығындап») адамдардың әлеуметтік ортасындағы ғасырлар бойы үздіксіз жүріп келе жатқан қақтығыс сипатын қазақ тұрмысы мысалымен де дәйектеу. Пьесаның үшінші көрінісіндегі Қасқырбайдың болыстың орнына сайлану қарсаңында тұрған, тілмашы, туысы Мүсілімнің монолога өмір шындығының осындай қайшылықты сырын ұғындырады:

«Мүсілім (түрегеліп тұр, ауыр ойда). Елдің бетін өзіме қараттым, елубасыны алдым, енді бірақ өткел қалды. Ол өткел – нашалнікке жолықтырмай Қасқырбайды бір жайлы қылу. Нашалнікке жолықса, ол әкетеді. Параға сойылмайтын ұлық жоқ. (Жүрегін басады). Жүрегім ұшып барады. Көзіме бақ елестейді» [2, 459-б.].

Ал, Қасқырбай тағы да болыстыққа қайта сайлануы үшін ақылшысы Сүлеймен молдамен кеңесіп, өзіне қарсы болуы мүмкін Қожантай қажымен құда болуды, Көбекбайдың қайтарылған шұбар айғырына қоса барлығы 200 сомға тағы да ақша үстемелеуді, ал қатыны өлген ауылнай Әбділге ауылдағы Байжанның қашып келген қызын алып беруді жоспарлайды.

Пьесаға негізгі поэтикалық желі болған осы әлеуметтік-тұрмыстық тартыс әрекеттері аясында бір ортада өмір сүріп жатқан адамдар ортасындағы жеке бастың мүддесі, мансабы үшін бірін-бірі өлтіруді, қанауды, алдап-арбауды ғана қолданатын қатыгездік, жауыздық-жендеттік пиғыл иелерінің жинақталған бейнелерін (Қасқырбай, Мүсілім, Күләнда, Сүлеймен) танимыз. Бұл – суреткер жазушы драматург Жүсіпбек Аймауытовтың пьесадағы идеялық ұстанымын жүзеге асырудағы психологиялық-көркемдік тәсілі.

Жазушының төрт перделі он көріністі «Қанапия мен Шәрбану» пьесасының тақырыбы – ХХ ғасырдың 1916–1917 жылдарындағы қазақ ауылының тұрмыстық-әлеуметтік тынысы, идеясы – адам құқығының сақталуындағы әлеуметтік тартыс сипатын бағалау.

Пьесадағы әлеуметтік тартыс арқауы – тіршілік қозғалысындағы әйел мен еркек одағы құрылуы жолындағы тұрмыстық қақтығыстар. Момын қара шаруа Исабай мен оның қатыны Ұмсынайдың 18 жастағы қызы Ұмсынайдың, 22 жастағы ұлы Ынтықбайдың тағдыр талқысына ұшыраған хал-ахуалы уақыт шындығы аясында бейнеленген. Ресей патшалығының 1916 жылғы бірінші дүниежүзілік соғыс майданының қара жұмысына бару тізіміне ұлы Ынтықбайдың бармауы үшін орнына баратын адамға үш мың сом беру үшін Исатайдың Сазамбай байға Шәрбануды беруді ұйғаруы – тағдыр тәлкегінің көрінісі. Пьесаның сюжеттік даму желісінде Сазамбайдан алған ақшаның бәрібір пайдасы тимей, ақырында озбыр байға кіріптар болып қалған аянышты хал-ахуалды көреміз:

«Ынтықбай. (Кейіп, қынжылып). Құдайдың құдіреті-ай, жоқ жерде мына Сазамбай деген жауыздың қармағына ілініп қалдық. (Шәрбану күрсініп, мұрнын сіңбіріп қояды). Ол иттің ақшасы да босқа кетті. Қайдан білейін ағайымның қалай құтылатынын. ...

Шәрбану (мұнайып). Ағатай, берген ақшасы қанша қараның сомасы болады?

Ынтықбай. Он бес– жиырма қараның сомасы болар.

Шәрбану. Біздің үйдің бар малы жетпейді екен ғой...» [2, 485-б.].

Пьеса сюжетінің шиеленісті сәтінде Ынтықбайдың да, Шәрбанудың ғашығы Қанапияның да майданның қара жұмысына ақыры аттанғанын, олар кетісімен Сазамбайдың қоңсылары, отаршылары Итбастың, Ораздың бейқам отырған Шәрбануды зорлықпен көтеріп алып кеткенін көреміз. Жазушы осы арада қазақ тұрмысындағы осылай адамдарды байлап-матап күштеп алып кететін зорлықшылдардың қарақшылық дәстүрі бар екендігін тарихи шындық аясына суреттеген. Ал, Сазамбай байдың және оның бәйбішесі Қалираның зорлықпен әкелінген Шәрбануды қорлауынан, балағаттап ұрсып орынсыз айыптауларынан адам құқығын аяққа басқан, әлсіз, кіріптар адамдарды қорлайтын қатыгездік-жауыздық, мейірімсіздік ұстанымындағы адамдар психологиясының болмысын танимыз.

Пьеса сюжетінің шарықтау ішінде Дуана кейпінде келіп, Шәрбануды құтқарған оның сүйгені, ғашығы Қанапияның азаматтық ерлігі көрінеді.

Пьеса сюжетінің осы жерінде жазушы кейіпкерлердің диалогтарымен психологиялық егіздеу тәсілін қолданған. Оқырман-көрермен де ортақтасатын психологиялық егізделген болмыс суреті әсерлі:

«Шәрбану. Жасаған-ай! Жеткізе гөр. Құтқара гөр, жасаған!

Қанапия. Күн ұясына кіріп барады. Күнбатыс сары алтынға боянғандай, жарқырап тұр. Дала майдай жылы. Баяулаған өкпек желдің ғана лебі білінеді. Шыбын ызылдап, торғай шырылдап жүр. Несін айтасың кісі тоңатын емес! Түзге шыққан болып кезеңнің астына түс! Мен де сол жерде атыммен күтіп алармын» [2, 498-б.].

Пьесаның сюжеттік шешімі – әлеуметтік тартыс ортасындағы жақсылықтың жеңіске жеткені. Зорлықшылдың сойылын соқ қандар Итбастың да, Ораздың да тергеу кезіндегі мүсәпірлік, міскіндік, бишаралық жағдайдағы әрі күлкілі, әрі жиіркенішті сөздері, қылықтары, ал Сазамбай байдың екі ғашықтың аяқтарына жығылып кешірім сұрауы тұрмыс-салт шындығы негізінде берілген:

«Сазамбай. Жығылайын, жығылайын! (Қанапия, Шәрбанудың алдына барып, тізесіне жығылып, аяқтарына басын қояды). Балалар, менен білместік болды, бір шалды қайтесіндер, кешіріңдер, балалар!

Итбас. Мені де кешіріңіздер! Нашар адам едім!.. (О да жығылады).

Қанапия. (Шәрбануға, Ынтықбайға қарап бастарын изеп). Біз кештік!» [2, 513-б.].

Пьесаның сюжеттік-композициялық желісіндегі кейіпкерлердің психологиялық мінезделуінен, қақтығыстар, тартыстар жүйесінен жазушының адамдардың жан ділі өзгешеліктерін даралап, танытатын суреткерлік тәсілдері айрықша байқалады. Әсіресе, пьеса көріністеріндегі кейіпкерлер диалогтарының, монлогтарының араларында беріліп авторлық ремаркалар да қаламгердің психологиялық бейнелеулерді қолданатын суреткерлік шеберлігін айқындай түседі.

Жазушы – драматургтің «Шернияз» пьесасының тақырыбы – XX ғасырдың бас кезіндегі қазақ даласының тұрмыстық-әлеуметтік хал-ахуалы, идеясы – Қазақ Елін әлем өркениеті дамуы жетістіктері деңгейін көтеру ұстанымындағы даласын, халқын сүйгек қазақ ақынының бейнесін даралау, мінездеу. Сахналық бес көріністі, екі перделі пьесаның сюжеттік-композициялық желісіндегі негізгі тартыс арқылы шынайылық пен арамзалық-екіжүзділік арасындағы қақтығыстар, қайшылықтар айқындалған.

Пьесаның эпиграфы – арнауы етіп алынған автордың өзінің және Сұлтанмахмұт Торайғыров шумақтарын қосылып білдірген арнау сөзі Алаштың ақын қайраткерлерін түптұлға (прототип) еткен көркемдік шешім болмысын аңғартады:

Шернияздың шері бар,
Шерлі қалған елі бар.
Көзінде қанды селі бар,
Аузында зарлы желі бар,
Ел ниязы – Шернияз.
Қараңғы қазақ көгіне,
Өрмелеп шығып Күн болам.
Қараңғылықтың кегіне
Күн болмағанда кім болам? –

деп өрттей лаулап келе жатқанда, ажал оғына тап болып, арманына жете алмай, жастай кеткен Арқаның арқар жанды, асқар жүректі, аяулы ақыны Сұлтанмахмұт Торайғырұлының аруағына арнаймын [2, 514-б.].

Пьеса сюжетіндегі негізгі тартыс – екі түрлі дүниетаным иелерінің тіршілік қозғалысы ортасындағы пікірсайыстары, іс-әрекеттері, күрделі тағдырлы мінез-құлық психологиясы өзгешеліктері арқылы дәлелденген. Пьесаның басты кейіпкерлері Шернияз бен Базарбай – екеуі де оқыған жігіттер. Қазақтың кең-байтақ даласын, жұлдызды аспанын, сәулелі Айды, нұрын төккен Күнді, тауларды, көкорай шалғынды, жұпар иісі даланы, бетегелі белдерді, бұлбұлдары сайраған бақтарды, сылдырлап аққан бұлақтарды, т.б. – саналуан нақышты көркемдік пен үйлесімдер орын алған қазақ сахарасының, көшпелілер мәдениетінің ғажайып суреттері ақын-драматург кейіпкері Шернияздың өлең үлгісіндегі көркем кестелі монологтарымен төгіледі:

Шернияз (омырауын ағытып, сыбанып, серпіп!)
«... Мынау тұрған көк күмбездей көк шатыр,
Жымыңдаған мерузерттей көп жұлдыз.
Сары табақтай жарқыраған сұлу Ай,
Анау жатқан ұлан-байтақ кең дала,
Саңғыраған салауатты сандал тау,
Бұта сайын бұлбұл құсы сайраған,
Жұпар иіс, жасыл гүлі жайнаған.
Осы отырған майда талды сай бұлақ,
Осыларды көрмей қалай шыдарсың?
(Базарбайды түртіп. Өне тыңда!
Қой күзеткен баланың әні естіледі).
Қалай сыңғырлаған күміс не болат,
Неткен таза, неткен тәтті, неткен зат?
Тау, сай, дала – бәрі – үн қосып сыңғырлайт.
Шернияз (әндетеді).
«Бұл жарыққа аяқ басып туған жер,
Кіндік кесіп, кірім сенде жуған жер.
Жастық алтын, қайтып келмес күнімде,
Ойын ойнап, шыбын-шіркей қуған жер!»

Жаратылды топырағыннан сен түбім,
Жалғаны жоқ, бәрі сенде жан-тәнім,
Сенен басқа жерде маған қараңғы,
Жарық болар Шолпан, Айым – сен Күнім» [2, 515-516-бб.].

Пьеса кейіпкері Шернияз – ұлтын жан-тәнімен сүйген, қазақтың ұлттық-этнографиялық салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын, ару қыздарын ардақтаған, мақтаныш тұтатын ұлтшыл-отаншыл азаматтың көркем шындықпен бейнеленіп дараланған тұлғасы. Шернияздың бірге оқиған ауылдасы Базарбаймен болған пікірсайысындағы қазақ аулының ұлттық салт-дәстүрді, әдет-ғұрыпты сақтаған ата-бабалық рухани құндылық ордасы екендігі айшықтала бейнеленген:

«Шернияз.
... Ауыл деген естен шығып кетіпті,
Шіркін, қырдың ән-күй, сауық-сайраны,
Еркіндікті, ерлікті еске салғаны.
Базарбай. Серке тартқан көкпарды мен ұнатам.
Шернияз.
Күрес, жарыс, алтыбақан, ақсүйек,
Соқыр теке, қара құлақ, әйгөлек.
Айт пен тойда қыз қуатын қызығы,
Неше түрлі ойындарды істеуші ек,
Қыз-бозбала отырысып дөңгелек. [2, 516-б.].

Пьесадағы екі түрлі көзқарас тартысының арқауында қазақ қызының көркемдік-эстетикалық таным аясындағы биологиялық сипаты мен этикалық-моральдық қасиеттер тоғысындағы бейнесі де баяндалған. Базарбайдың қаладағы әйелдердің, қыздардың театрға барып көңіл көтеретінін, көңілдерімен кездесетін, кештердегі билейтін дағдыларының қазақтың ұлттық мінез-құлық психологиясына жат, әдепсіз қалпына автор басты кейіпкер Шернияздың монологтарымен сыншыл, салыстырмалы бағалаулар жасайды:

«Шернияз.
Қаланың театры, музыкасы,
Әйелдің көлгірсіген қылмаңдасы.
Көңіліме кейде менің мұң салады,
Бәрі алдау, бәрі сауда, қадам басы.
... Сол айтқан қызығыңа бармас едім,
Көзімді бұрың белге салмас едім.
Соның бәрін қырдағы қара көздің
Жаудырап бір қарасына алмас едім [2, 517-б.].

Пьеса кейіпкерлерінің пікірсайысы – тартысы желісінен қазақтың ұлттық болмысын, мәңгілік асыл әдет-ғұрпын, ұрпақтарды өмірге әкелетін қыз, әйел аруларды ардақтаған қазақ зиялысының – қайраткерінің жан ділі болмысымен дидактасамыз.

Пьесаның сюжеттік-композициялық желісіндегі басты қайшылық-тартыс – қазақ қыр қызын мадақтаған («Қарап қалса көзіне жұмақ лебі енеді, бойыңды бір бу женеді. Тұңғыық терең сыры бар, бейне бір гауһар нұры бар, дариға, сондай есіл көз жаманға кез келеді. Енді бірі – бота көз, айнаны көр де, оны көр бейне бір моншақ мөп-мөлдір, барлық ойы, жүрегі көзінде оның сайрап тұр. «Айналайын көзіңнен жаутаңдаған» дегізіп жаныңды билеп жатқан нұр») [2, 517-518-бб.] Шернияздың сөйлеген сөздеріне, ұлттық кстанымына қайшы іс-әрекетін көреміз. Бұл – осы пьесадағы Шернияздың сөзі мен ісіндегі кереғарлықты көрсете отырып, сол кезеңдегі Алаш зиялыларын сынау. Қазақтың мемлекеттік дербестігін, ұлттық болмысын сақтау жолындағы ғылыми, әдеби, оқу-ағарту, саяси-әлеуметтік майдандарында жанкешті жұмыстарын атқарған Алаш зиялыларының, ақын-жазушыларының бірқатары орыс, татар қыздарымен бас қосқандары немесе ауылдағы ақ некелі әйелдерін тастап, қаладағы оқыған қыздарға үйленгендері мәлім. Бүгінгі ұрпақтың көзқарасымен бағаласақ, басқа ұлтқа үйленген Алаш қайраткерлерінің істерінің сәтсіз болғаны, бүкіл халықтың олардың артынан ере қоймағаны да осы себептен болуы мүмкін-ау!?

Пьеса сюжетінің шиеленісті кезеңінде Шоқан есімді ұлы бар Шернияздың сол перзентінің анасы, ақ некелі әйелі жасы он жетідегі қыр қызы Раушанды отырса опақ, тұрса сопақ еткендей іс-әрекетін Шернияздың және Раушанның жеке қалған кездеріндегі монологтарынан сезінеміз:

«Шернияз.
Надандық қой-ау, бұл. Түк ес жоқ.
Газет, қағаз жиюмен жұмысы жоқ.
Мең-зең болып, езіліп отырғаны,
Ертеден кара кешке іс тіге ме,
Қыз-қатынмен сөйлесіп бос жүре ме,
Жоннан-жонға шығандап бос кете ме,
Бипазданып жұмысы бір бітпейді». [2, 525-б.].

Осындай ашулы көңіл-күйдегі Шерниязға Раушан ұсынған қалпағын жұлып алып шығып кеткеннен кейінгі оңаша қалған Раушанның монологы да пьеса желісіндегі қайшылықты жағдайды көз алдымызға айқын байқатады:

«Раушан (ойланып).
Киімін әперсең де жаратпайды,
Қолына су құйсаң да жаратпайды.
Кірі жаман жуылса тағы пәле,
Ішкен асың бойыңа таратпайды,
Құдай-ау, бұған енді қалай жағам,
Осының бабын, Тәңірі, қалай табам?!
Қабағына карап-ақ отырамын
Неге тарыққанына қайран қалам.
Көңіліне әлде бөтен ой кірді ме,
Қалаға кетуге, әлде бой ұрды ма,
Әлде онда менен өзге жары бар ма?
Әлде қырдың қызығы тойдырды ма?!» [2, 525-б.].

Пьеса сюжетінің ең шиеленісті жері – нағыз ұлтшыл-отаншыл кейіпкеріміз Шернияздың жиырма бірдегі оқыған қыз Жәмиланы екінші қатыны еткені. Ал, сөз арқауындағы оқыған жігіт Базарбаймен ойнас-көңілдес болып жүрген Жәмиланың Шерниязға қатын болып жүріп-ақ – Базарбаймен көңілdestігін-ойнастығын үзбегені оқиғаның шарықтау шегінде жұрт алдында әшкере болады. Ал, қыр қызы, бірінші қатыны, Раушанды жақтырмай, бірақ одан туған перзенті Шоқанға Шерниязды еміренуі, қазіргі ойнасқор қатыны Жәмиланмен бірге баласымен де бірге болуды ойлауы – пьеса кейіпкерінің адасқан трагедиялық хал-ахуалының көрсеткіші. Жүсіпбек Аймауытов суреткерлігінің психологиялық шынайылығы адам болмысының осындай күрделі қайшылықтардан құралатынын дәлелдеуімен ерекшеленеді. Суреткердің Шернияз бейнесіндегі дүниетаным ұстанымы қайшылығын-тартысын осылайша бейнелеуі – далалық ұлылықты, халықтық материалдық және рухани құндылықты жалмап келе жатқан рухани дағдарысқа, адасуға ұрындыратын еуроцентristік-шовинистік ғаламдастырудың зардаптарын айыптау, әшкерелеу. Үшінші сахналық көріністің басталуындағы Шернияздың екіұдай дел-сал күйдегі монологтарынан ұлттық-халықтық дала құндылықтарын бағалаудан айрыла бастаған маргиналдардың пайда бола бастауын, келе-келе адамгершілік-имандылық, ұлттық-отаншылдық қасиеттерден жұрдай болған ұрпақ болатын уақыт шындығы дәлелденген:

«Шернияз.
Бір кезде қырда көп шырайлы,
Мұнар тауы, күміс Айы.
Сары даласы, бұлақ сайы.
Бейне бір жұмақ тәрізді ед.
Нәресте табиғат қойнында,
Нәрестедей таза жанды
Ел бар ғой деп ойлаушы ем.

Дос та, жар да, махаббат та
Елде ғой деп барлаушы ем.
Жүрегім елді кездірді
Бұзылған елден бездірді
Енді маған сұм қаланың
Бақшасы ұрмақ тәрізді.
Бақшадан бақ, дос күтемін
Әйтеуір келем сандалып.
Ел-жұртыңа қызмет ет!», – деп,
Ар-намысым қоймады.
Қызмет еттім,
Азап шектім,
Жемісін көзім көрмеді,
Жақсылығым босқа кетті,
Дос-жараным жау боп шықты,
Күйзелгенім білер бір жан жоқ,
Көзім жасын көрер бір жан жоқ.
Бұл қорлықта жүргенімше,
Ит әуре боп өлгенімше,
Ең болмаса өз басыма
Бақыт іздеп байқайын» [2, 531-б.].

Пьеса сюжетінің ең шарықтау шегіндегі екінші қатыны Жәмила мен бірге оқыған замандасы Базарбайдың құшақтасып сүйісіп тұрғанын көрген, өзі тастап кеткен бірінші қатынынан туған ұлы Шоқанның өлген трагедиялық жағдайлар тоғысындағы Шернияздың дағдарыс сәтін көреміз. Бұл – дала мен қала өркениеті тоғысында тұрған азаматтық-ұлттық қайраткерлік қызметі мен отбасылық-тұрмыстық мәселелерінде күрделі қайшылықтарға, дағдырыстарға ұшыраған қазақтың оқыған зиялыларының көркем жинақталған бейнесі.

Жүсіпбек Аймауытов драматургиясындағы классикалық дәстүрдің сақталуында қаламгердің ХХ ғасырдың 20-жылдарындағы қазақ театр өнерінің қалыптасуына аталған пьесаларымен үлес қосқаны Смағұл Саудақасұлының «Ұлт театрына бір жыл» мақаласындағы деректі пікірімен дәйекті: «Осы күнгі Қазақстанның белгілі жазушыларының көбі пьесадан құр емес. Әуезұлы, Аймауытұлы, Сейфоллаұлы Сәкеннің пьесалары ауызқа аларлықтай болып қалды. Әуезұлының «Еңлік–Кебек», Аймауытұлының «Шернияз», «Мансапқор», Сәкеннің «Қызыл сұңқарлары» орыстың шебер тілмен жазылған пьесаларымен таласуға әбден жарайды» [3, 67-б.].

Драматургиядағы классикалық дәстүрдің сақталуы мен дамытылуы және суреткерлік дүниетаным сипаты пьесалардағы поэтикалық-психологиялық мәтіндік-мегзеулік астарлардан аңғарылады. Жүсіпбек Аймауытов пьесаларынан оған дейінгі әлем драматургиясындағы көркемдік тәсілдердің өзіндік мәнермен шеберлікпен қолданылуын байқаймыз. Пьесалардың көлемі, сюжетке негіз болған кезеңнің ұлттық-этнографиялық болмысы, адамдардың әралуан мінез-құлық ерекшеліктерінің киіну, жүріс-тұрыс, сөйлеу мәдениеті арқылы дараланатыны, шығармалар кейіпкерлерін ұнамды және ұнамсыз қасиеттерімен кешенді психологиялық құбылыстарымен, қасиеттерімен біртұтас алып бейнелеу, сахналық қойылымға лайықталған көріністерді, қимыл-қозғалыстарды, мимикалық құбылыстарды, т.б. – бәрін де кешенді қамтитын драматургия заңдылықтарының сақталуы – Жүсіпбек Аймауытов драматургиясына тән сипат. Бұл орайда, біз белгілі қазақ драматургиясы шығармаларының ұлттық театр сахналарында қойылуының тарихын, теориясын іргелі зерттеулерімен жүйелеген ғалым Б. Құндақбаевтың пікірін басты назарға аламыз: «Төңкеріс қарсаңында және одан кейін Ж. Аймауытов, М. Дулатов, Қ. Кемеңгеров, М. Әуезов, С. Сейфуллин, Ж. Шанин, т.б.-дың алғашқы драмалық шығармалары ұлттық драматургия жанрының негізін қалады. Еуропалық үлгідегі драматургияның қыры мен сырын меңгеруге қазақ топырағында алғаш рет ден қойған – Аймауытов. Оның тұңғыш үш пьесасы («Рәбиға», «Мансапқорлар», «Қанапия–Шәрбану») 1916–1917 жж., ал «Ел қорғаны», «Шернияз», «Сылаң қыз» 1920–1925 жылдар ішінде жазылған. Бұларда сол уақыттағы қазақ қоғамындағы тұрмыс-салттан бастап, әлеуметтік оқиғалар суреттелген. Аймауытов қазақтың ауыз әдебиетін жетік біле тұра көне дәуірді бейнелейтін пьеса жазбаған. Оның пьесаларының барлығында да өз кезеңінің болмысы суреттелген. Және басқа

драматургтердің шығармаларына ұқсамайтын өзіндік ерекшеліктері де айқын. Барлық пьесаларының шымылдығы жеке кейіпкерлерінің психологиялық толғанысынан бастау алады» [4, 287-б.].

Жүсіпбек Аймауытов драматургиясы – қазіргі Тәуелсіз Қазақстанның жаңа әдебиетіндегі осы байырғы классикалық сөз өнері саласының әлемдік деңгейде жалғаса дамуына да игі ықпал, көркемдік негіз болған рухани құндылық қазынасы. Қазақ сөз өнерінің әлем өркениеті кеңістігіндегі ежелгі дәуірлерден қазіргі заманымызға ұласқан классикалық саласы драматургия жанрларының жаңаша дамуында суреткер қаламгердің шеберлік өнегесінің жалғаса берері ақиқат. Академик С. С. Қирабаев «Жүсіпбек Аймауытов» (1991) атты II-сыныпқа арналған қосымша оқу құралында драматургтің суреткерлік шеберлігінің психологиялық-поэтикалық сипатын алғаш рет ғылыми бағалаған-ды: «Тартыстың шынайылығы, характерлердің тұтастығы, оны сахна өнерінің заңдылығына тұтастыра білу – жазушы шеберлігінің айғағы. ... Кейіпкерлердің сөзі – диалог пен монолог та тартымды келеді, характерлерді жан-жақты ашуға көмектеседі» [5, 34-б.].

Ал, Жүсіпбек Аймауытов, туындыларының көркемдік-эстетикалық болмысын іргелі зерттеулерімен зерделеген профессор Р.Тұрысбек суреткердің шығармашылық шеберлігіне тән ерекшеліктерді саралап түйіндейді: «Оның туындыларынан қоғамның қайшылықты қиыншылықтары, өмірдегі өзгерістердің артық-кем тұстары кең танылса, негізгі тұлғалар табиғатынан азаттықты аңсау ақыл-парасатқа құштарлық, халықты бақытты болашаққа бастау мұраттары айқын. Әсіресе, адам әлемі, оның еңбегі мен іс-әрекеттері, тағдыры мен тұрмысы, дүниетаным иірімдері өмір шындығына суарылған, көркемдік нәрі бедерлі, сюжеттік-композициялық арқауы берік, эстетикалық әсері орасан зор екендігі терең танылады» [6, 77-б.].

Қорыта айтқанда, қазақ сөз өнерінің проза, драматургия салаларында классикалық әдебиет дәстүріндегі психологиялық талдау, саралау көркемдік-эстетикалық тәсілін енгізген, сол арқылы ұлттық әдебиеттің көркемдік сипатына суреткерлік-ойшылдық деңгейге көтерген Жүсіпбек Аймауытов пьесалары – біздің Тәуелсіз Қазақ Елінің мәңгілік құндылық қазынасы.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Классикалық зерттеулер: Көп томдық. – Алматы: Әдебиет әлемі, 2013. – Т. 15: Қ. Жұмалиев, З. Қабдолов, З. Ахметов. Әдебиет теориясы. – 412 б.
- [2] Аймауытов Ж. Шығармалары: Романдар, повестер, әңгімелер, пьесалар. – Алматы: Жазушы, 1989. – 560 б.
- [3] Классикалық зерттеулер: Көп томдық. – Алматы: Әдебиет әлемі, 2002. – Т. 8: Қазақ театрының ғылымы (қалыптасу кезеңі). – 376 б.
- [4] Қазақстан Ұлттық энциклопедия. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы Бас редакциясы, 2001. -3-том.-720б.
- [5] Қирабаев С.С. Жүсіпбек Аймауытов. Әдебиет пәні бойынша // 11-сыныпқа арналған қосымша оқу құралы. – Алматы: Рауан, 1991. – 44 б.
- [6] Тұрысбек Р. Әдеби мұра және руханият мәселелері: Оқу құралы. – Астана: Күлтегін, 2008. – 440 б.

REFERENCES

- [1] Classical Studies: volume. Almaty: Adebiet alemi, 2013. Vol. 15: K. Dzhumaliyev, Z. Kabdолоv, Z. Akhmetov. Theory of Literature. 412 p. (in Kaz.).
- [2] Zh. Aimauytov's works: novels, novellas, short stories and plays. Almaty: Zhazushy, 1989. 560 p. (in Kaz.).
- [3] Classical research: volume. Almaty: Adebiet alemi, 2002. Vol. 8: Kazakh theater science (history). 376 p. (in Kaz.).
- [4] The National Encyclopedia. Almaty: Kazakh Encyclopedia of the Editorial Board, 2001. Vol. 3. 720 b. (in Kaz.).
- [5] Kirabaev S.S. Zhusupbek Aymauytov. Literature on the subject. 11 grade additional textbooks. Almaty: Rauan, 1991. 44 p. (in Kaz.).
- [6] Turysbek R. Literary heritage and spirituality: Textbook. Astana: Kultegin, 2008. 440 p. (in Kaz.).

СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ В ПЬЕСАХ ЖУСИПБЕКА АЙМАУЫТОВА

Т. С. Тебегенов

Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Алматы, Казахстан

Ключевые слова: слово, искусство, проза, драматургия, литература, ценности.

Аннотация. Пьесы Жусипбека Аймауытова – это вечные ценности независимого казахского народа. Устному творчеству казахов в прозе, драматургии в традициях классической литературы дан психологический анализ, описан изобразительно-эстетический образ.

Поступила 27.01.2015г.

МАЗМҰНЫ

ТАРИХТЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

<i>Әбсаттар қажы Дербісәлі. Марокко мен Испаниядағы жәдігерліктеріміз.....</i>	5
<i>Камалов А.К. Советтік Азияға миссия: АҚШ-тың вице-президенті Генри Уоллестін Сібірде, Өзбекістанда және Қазақстанда (1944 ж.).....</i>	17
<i>Кәрімова Р.О. Шығыс Түркістанда маталарды өндіру: дәстүр сабақтастығы.....</i>	22
<i>Сүгірәлинов М.М. Ауғаныстан Хазарейлері.....</i>	28

ШЫҒЫС ДЕРЕКТАНУ

<i>Сағындықова Н.Ж. Ахмед Йүгнеки (Югнеки).....</i>	38
<i>Тохтабаева Ш.Ж. Көне заманның шығармашылық демі.....</i>	47
<i>Батырхан Б.Ш., Тоқтарбекова Л.Н. Фирдаусидің «шаһнама» дастанындағы даналық ойлар.....</i>	56
<i>Ошан Ж. Көне тарихи жәдігерден қалған жалғыз парак.....</i>	60
<i>Қамбарбекова Ф.Ә. «Иншай Тахир Вахид» – Қазақстан және Орталық Азия тарихын зерттеудегі дереккөз ретінде.....</i>	67
<i>Молотова Э.М. Бурхан Киличе ад-дин туралы тарихи шығармалардан ақпарлар.....</i>	76
<i>Каримова З.К. XVIII ғасырдағы қазақ-жоңғар байланыстары Молла Абд әл-Әлімдің «Ислам-наме» дереккөзінде.....</i>	79

ТІЛ БІЛІМІ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТАНУ

<i>Молотова Г.М. Уйғыр фольклорына үнді-араб-иран-түрік қарым-қатынасы.....</i>	85
<i>Юсупов Р. XX ғасырдың басындағы Шығыс Түркістандың әдеби жағдайы.....</i>	90
<i>Дюсенов Б.Д. ««Китаб ад-Дурра...» сөздігіндегі адамға қатысты сөздердің этнолингвистикалық сипаты».....</i>	94
<i>Масимова Х.В. Жазба ескерткіштердегі етістіктің Рай және Егіс, Жақ-сан категориялары.....</i>	99
<i>Баратова Ш.Б. Қазіргі қазақ және ұйғыр поэзиясында қара өлең ұйқасы және шалыс ұйқастың даму ерекшеліктері.....</i>	106

ҚАЗІРГІ ШЫҒЫСТАНУ ОЙЫ

<i>Джалилов З.Г. Хариджизм: радикалды исламның генезистік тарих дамуында.....</i>	111
<i>Мансурова А.С. Діни толеранттылық және діни диалог ара шарттар глобалдық нақтылықта.....</i>	117
<i>Байдаров Е.Ұ. Қазақстан қоғамының этноәлеуметтік және этноконфессионалды тұрғысындағы өзбек этникалық тобының орны.....</i>	123
<i>Дүйсен Ф.М. Орталық Азия және Үндістанның туризм мен рекреация саласындағы ынтымақтастығының болашағы: жағдайлары және ресурстары.....</i>	135
<i>Шаймарданова Н.Ж. Келіспеушілік пен қарама-қайшылық контекстіндегі жапон-корей қарым-қатынастарының тарихы.....</i>	142
<i>Руденко Е.И. Жаһандық оңтүстік азиялық шетжұрт: қалыптастыруы, сыныптамасы, маңыздылығы.....</i>	147
<i>Хаджиева Г.У. Дамушы мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық жаңаруын зерттеудің теориялық аспектілері.....</i>	155
<i>Мадалиева Ж.К. Мифология мәдениеттің тарихи серпінділігінде.....</i>	162

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

<i>Муратбекова А.М. Қытай–Үндістан қарым-қатынастарындағы территориялық шиеленістер.....</i>	169
<i>Қоңырбай Ә.Р. Жаңа Жібек Жолының қалыптасуы: экономикалық потенциал мен Қазақстан үшін перспективалар.....</i>	176
<i>Бәтенова А.Ж. Саяси жаңару саясаты жүргізілген Жапония (1797–1900 жж.).....</i>	186
<i>Мукатова Ә. Сәйкестік зерттеу тұжырымдамасына шыққан көзқарас: тарихнама аспекті.....</i>	192
<i>Әубәкір А. Көне түрік ғұрыптық кешендері этносемантикасының кейбір қырлары.....</i>	196

* * *

<i>Сапарбаев Б.А., Көкенова А.Т., Әбілкасым А.Б. Инновациялық іс-әрекетті мемлекеттік қолдау – ғаламдастыру жағдайында ұлттық экономиканың тиімділігін арттыру факторы ретінде.....</i>	203
<i>Әбіқаева М. Қазақстан Республикасында энергетика келешегінің дамуы мен қуат үнемдеу әлеуеті.....</i>	207
<i>Алауханов Е.О. Отандық қылмысты зерттеулерінің дамыту жолдары. Жетістіктері және мәселелері.....</i>	211
<i>Альмурзаева Б.К., Кубиева В.А., Салиш С., Сағиева А.Т. «Білім беру сапасы»: негізгі тәсілдер және түсіндірмелер.....</i>	215
<i>Аюпова З.К., Құсайынов Д.Ө. Дүниетаным қалыптасуындағы дұрыс ойлаудың орны мен мәні жайлы.....</i>	220
<i>Досжан Р.К. Абай Құнанбаев шығармашылығындағы жастарды тәрбиелеудегі білім және еңбек идеясы.....</i>	227

<i>Егембердиева С.М., Абдраманова Г.Қ., Есмағұлова Н.Д.</i> Ықпалдасу шарттарындағы Қазақстан мен	
Польшаның әлеуметтік-экономикалық мәселелері.....	231
<i>Жанақова Н.Т.</i> Тың игеру науқаны және қазақ тілінің тағдыры.....	238
<i>Байбекова М.М., Анарбаев З.З.</i> Қазақстан Республикасындағы психологиялық қызметтің ролі.....	243
<i>Картаева Т.Е.</i> Шығыр қондырғысы және оның қолданыс аясы.....	247
<i>Көкенова А.Т., Ағмасова Г.С.</i> Әлеуметтік қорғау модельдерінің дамуындағы негізгі тенденциялар.....	255
<i>Нахытбекова Э.И.</i> Ағылшын тілі пәнін өту барысындағы жобалап оқыту әдісін қолданудың өзектілігі.....	260
<i>Ералин Қ., Қожамқұлова Б., Исаева Н.</i> Қыш өңдеу шебері Абай Рысбековтың этнодизайндық шығармашылығы.....	263
<i>Тебегенов Т.С.</i> Жүсіпбек Аймауытов пьесаларындағы әлеуметтік қайшылық шындығы.....	266
<i>Шамахова А.</i> Өмір шындығын бейнелеудегі көркемдік уақыт пен көркемдік қиял	
(Шыңғыс Айтматовтың «Жан пίδα» романы бойынша).....	274
<i>Көкенова А.Т., Ағмасова Г.С.</i> Инновациялық әлеуметті бағалаудың әдістемелік негіздері.....	279
<i>Тастанбекова К.Н., Шамұратова Н.Б., Бабажанова Ж.А., Төреқұлова Д.М., Жұманова Б.К.</i> Халықтың келешік деңгейін қысқарту үшін бюджеттен бөлінген қаражатты жоспарлау мен игеру.....	286
<i>Ералин Қ., Қожамқұлова Б., Дәулет Г.</i> Зергер Қалмырза Тасовтың этнодизайндық шығармашылығындағы ұлттық дәстүрдің жалғастығы.....	295
<i>Тебегенов Т.С.</i> Жүсіпбек Аймауытовтың драматургиясы: классикалық дәстүр және суреткерлік дүниетаным сипаты.....	300
<i>Шамахова А.</i> Роман арқауындағы тарихи кезең шындығы (Шыңғыс Айтматовтың «Ғасырдан да ұзақ күн» романы бойынша).....	305
<i>Смағұлова Г.Н.</i> Құндылықтар әлеміндегі «сұлулық» концептісі.....	311
<i>Ауелгазина Т.К.</i> Мәңгілік ел идеясы – Қазақстандық патриотизмнің түпқазығы.....	317
<i>Шойбекова Ғ.Б.</i> Дыбыстар сәйкестігінің лексикалық құрамды толықтырудағы ролі.....	321
<i>Қабдылқызы А., Бұғыбаева Ж.</i> Туынды топонимдердің нөлдік жұрнақ арқылы жасалуы.....	325

СОДЕРЖАНИЕ

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИСТОРИИ

<i>Дербисали А.Б.</i> Наши реликвии из Марокко и Испании.....	5
<i>Камалов А.К.</i> Миссия в Советскую Азию: вице-президент США Генри Уоллес в Сибири, Узбекистане и Казахстане (1944 г.).....	17
<i>Каримова Р.У.</i> Производство тканей в Восточном Туркестане: преемственность традиций.....	22
<i>Сугралинов М.М.</i> Хазарейцы Афганистана.....	28

ВОСТОЧНЫЕ ИСТОЧНИКИ И ИСТОРИОГРАФИЯ

<i>Сагандыкова Н.Ж.</i> Ахмед Йугнеки (Югнеки).....	38
<i>Тохтабаева Ш.Ж.</i> Творческое дыхание далеких эпох.....	47
<i>Батырхан Б.Ш., Токтарбекова Л.Н.</i> Мудрые изречения Фирдоуси в поэме «Шахнаме».....	56
<i>Ошан Ж.</i> О сохранившемся древнеисторическом документе.....	60
<i>Камбарбекова Г.А.</i> «Иншай Тахир Вахид» – как источник по истории Казахстана и Центральной Азии.....	67
<i>Молотова Э.М.</i> Сведения из исторических сочинений о Бурхан ад-дин Киличе.....	76
<i>Каримова З.К.</i> Казахско-дзунгарские взаимоотношения в XVIII веке в историческом сочинении «Ислам-наме» Моллы Абд аль-Алма.....	79

ЯЗЫКОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Молотова Г.М.</i> Индо-арабо-иранское влияние на уйгурский фольклор.....	85
<i>Юсупов Р.К.</i> Литературная среда Восточного Туркестана начала XX века.....	90
<i>Дюсенов Б.Д.</i> Этнолингвистическая характеристика терминов о человеке в словаре «Китаб ад-Дурра...».....	94
<i>Масимова Х.В.</i> Категория залога, времени и степени в письменных памятниках.....	99
<i>Баратова Ш.Б.</i> Особенности развития рифмы в современной казахской и уйгурской поэзии.....	106

СОВРЕМЕННАЯ ВОСТОКОВЕДНАЯ МЫСЛЬ

<i>Джалилов З.Г.</i> Хариджизм: к истории генезиса и развития радикального исламизма.....	111
<i>Мансурова А.С.</i> Религиозная толерантность и религиозный диалог в условиях глоболизирующей реальности.....	117
<i>Байдаров Е.У.</i> Роль узбекской этнической группы в этносоциальном и этноконфессиональном разрезе казахстанского общества.....	126
<i>Дуйсен Г.М.</i> Перспективы сотрудничества в индустрии туризма и рекреации Центральной Азии и Индии: условия и ресурсы.....	135
<i>Шаймарданова Н.Ж.</i> Ретроспектива японо-корейских отношений в контексте существующих разногласий и противоречий.....	142
<i>Руденко Е.И.</i> Глобальная южно-азиатская диаспора: формирование, классификация, значение.....	147
<i>Хаджиева Г.У.</i> Теоретические аспекты исследования социально-экономической модернизации развивающихся стран.....	155
<i>Мадалиева Ж.К.</i> Мифология в исторической динамике культуры.....	162

ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

<i>Муратбекова А.М.</i> Территориальный спор в китайско-индийских отношениях.....	169
<i>Конырбай А.Р.</i> Формирование Нового Шелкового Пути: экономический потенциал и перспективы для Казахстана.....	176
<i>Батенова А.Ж.</i> Политическая модернизация Японии (1797–1912 гг.).....	186
<i>Мукатова А.М.</i> Примордиалистский подход в изучении концепта идентичности: историографический аспект.....	192
<i>Аубакир А.</i> Некоторые аспекты этносемантики в древнетюркской традиции.....	196

* * *

<i>Сапарбаев Б.А., Кокенова А.Т., Абилкасым А.Б.</i> Государственная поддержка инновационной деятельности как фактор роста эффективности национальной экономики в условиях глобализации.....	203
<i>Абикаева М.</i> Перспективы развития энергетики и потенциал энергосбережения в Республике Казахстан.....	207
<i>Алауханов Е.О.</i> Пути развития отечественной криминологии. Достижения и проблемы.....	211
<i>Альмурзаева Б.К., Кубиева В.А., Салиш С., Сагиева А.Т.</i> «Качество образования»: основные подходы и трактовки.....	215
<i>Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.</i> О месте и роли здравого смысла в становлении мировоззрения.....	220
<i>Досжан Р.К.</i> Идеи знания и труда в творчестве Абая Кунанбаева в воспитании молодежи.....	227
<i>Егембердиева С.М., Абдраманова Г.К., Есмагулова Н.Д.</i> Социально-экономические проблемы Казахстана и Польши в условиях интеграции.....	231

<i>Жанакова Н.Т.</i> Освоение целины и судьба казахского языка.....	238
<i>Байбекова М.М., Анарбаев З.З.</i> Роль психологической службы в Республике Казахстан.....	243
<i>Картаева Т.Е.</i> Чигирь – водоподъемное устройство и его объект использования.....	247
<i>Кокенова А.Т., Агмасова Г.С.</i> Основные направления развития моделей социальной защиты.....	254
<i>Нахытбекова Э.И.</i> Актуальность использования проектных методов обучения на уроках английского языка.....	260
<i>Ералин К., Кожамкулова Б., Исаева Н.</i> Этнодизайнерское творчество мастера по керамике Абая Рысбекова.....	163
<i>Тебегенов Т.С.</i> Социальные противоречия в пьесах Жусипбека Аймауытова.....	266
<i>Шамахова А.</i> Жизненная правда на примерах красочного изображения времени и фантазий (по роману Чингиза Айтматова «Плаха»).....	274
<i>Кокенова А.Т., Агмасова Г.С.</i> Методические основы оценки инновационного потенциала.....	279
<i>Тастанбекова К.Н., Шамуратова Н.Б., Бабажанова Ж.А., Турекулова Д.М., Жуманова Б.К.</i> Планирование и освоение бюджетных средств, выделенных на сокращение уровня бедности населения.....	286
<i>Ералин К., Кожамкулова Б., Даулет Г.</i> Приемственность национальных традиций в этнодизайнерском творчестве ювелира Калмырзы Тасова.....	295
<i>Тебегенов Т.С.</i> Драматургия Жусипбека Аймауытова: классические традиции и художественное мировоззрение.....	300
<i>Шамахова А.</i> Историческая правда в сюжете романа (по роману Чингиза Айтматова «И дольше века длится день»).....	305
<i>Смагулова Г.Н.</i> Особенности фразеологической репрезентации концепта «красота» в казахском языке.....	311
<i>Ауелгазина Т.К.</i> Идея Мәңгілік ел – как основа казахстанского патриотизма.....	317
<i>Шойбекова Г.Б.</i> Роль чередования звуков в пополнении лексического состава.....	321
<i>Кабдылқызы А., Бугыбаева Ж.</i> Образование производных топонимов с помощью нулевого аффикса.....	325

CONTENTS

TOPICAL ISSUES OF HISTORY

<i>Derbisali Abdsattar</i> . Our relics from Morocco and Spain.....	5
<i>Kamalov A.K.</i> Mission to the Soviet Asia: the Vice President of the United States Henry Wallace in Siberia, Uzbekistan and Kazakhstan (1944).....	17
<i>Karimova Risalat</i> . Production of fabrics in the East Turkestan: the continuity of traditions.....	22
<i>Sugralinov Marlen</i> . Hazaras of Afghanistan.....	28

EAST SOURCE STUDY

<i>Sagandykova Nagima</i> . Ahmed Yugneki (Yugneki).....	38
<i>Tokhtabayeva Shayzada</i> . Creative breath of far eras.....	47
<i>Batyrkhan B.Sh., Toktarbekova Laura</i> . The Wise Sayings of Firdausi in «Shahname» Poem.....	56
<i>Oshan Zhanimkhan</i> . About the remained drevneistoricheskyy document.....	60
<i>Kambarbekova Gallia</i> . «Insha Tahir Waheed» – as a source on the history of Kazakhstan and Central Asia.....	67
<i>Molotova Elvira</i> . Data from historical compositions about Burkhan a hell dynes Kilich.....	76
<i>Karimova Zulfiyam</i> . Kazakh джунгарские relationship in the XVIII century in historical composition of "Islam-name" Malls Abd al-Alma.....	79

LINGUISTICS AND LITERARY CRITICISM

<i>Molotova Gulbahrem</i> . Indo-Arab-Iranian influence on the Uigur folklore.....	85
<i>Yusupov Rakhimzhan</i> . Literary environment of Eastern Turkistan in the beginning of the XX century.....	90
<i>Dyusenov Bagdat</i> . Etnolingvisticheskaya the characteristic of terms about the person in the dictionary "Kitab ad-Durra...".....	94
<i>Masimova Halminam</i> . Category of mortgage, to time and degree in writing monuments.....	99
<i>Baratova Shairyam</i> . Features of development of a rhyme in modern Kazakh and Uigur poetry.....	106

THE MODERN EAST THOUGHT

<i>Jalilov Zaur</i> . Haridzhizm: the history of genesis and development of radical islamizm.....	111
<i>Mansurova Asseli</i> . Religious tolerance and religious dialogue in the conditions of the globalizing reality.....	117
<i>Baydarov Erkin</i> . The role of the Uzbek ethnic group in the ethno-social and ethno-confessional context of Kazakhstan's society.....	123
<i>Duisen M. Galymzhan</i> . Prospects for Cooperation in the Travel and Tourism Industry of Central Asia and India: Conditions and Resources.....	135
<i>Shaimardanova Nazigul</i> . Retrospective of Japanese-Korean Relations in the Context of Differences and Contradictions.....	142
<i>Yelena I. Rudenko</i> . Worldwide South Asian Diaspora: Emergence, Classification, Significance.....	147
<i>Khadzhiyeva Gulzhahan</i> . Theoretical aspects of research on socio-economic modernization of developing countries.....	155
<i>Madaliyeva Zhanyl</i> . Mythology in historical dynamics of culture.....	162

YOUNG SCHOLARS RESEARCHES

<i>Muratbekova Albina</i> . Territorial disputes in the China-India relations.....	169
<i>Adilet R. Konirbay</i> . The formation of New Silk Road: economic potential and perspectives for Kazakhstan.....	176
<i>Batenova Alua</i> . Political modernization of Japan (1797–1912).....	186
<i>Mukatova Aliya</i> . Primordial approach to the study of the concept of identity: historiographical aspect.....	192
<i>Armand Aubaquir</i> . Some aspects of ethnosemantics in drevnetyurksky tradition.....	196

* * *

<i>Saparbaev B.A., Kokenova A.T., Abilkasym A.B.</i> State support of innovative activity – as factor of growth of efficiency of national economy in the conditions of globalization.....	203
<i>Abikayeva M.</i> Prospects of development of energy and potential of energy-savings in Republic of Kazakhstan.....	207
<i>Alaukhanov E.O.</i> The way of development of criminology. Achievements and challenges.....	211
<i>Almurzayeva B.K., Kubiyeva V.A., Salish S., Sagiyeva A.T.</i> «Quality of education»: basic approaches and interpretations.....	215
<i>Ayupova Z.K., Kussainov D.U.</i> About the place and role of the common sense in the formation of outlook.....	220
<i>Doszhan R.K.</i> The ideas of knowledge and work for youth education in the oeuvre of Abay Kunanbaev.....	227
<i>Yegemberdieva S.M., Abdramanova G.K., Yesmagulova N.D.</i> Social and economic problems of Kazakhstan and Poland in integration conditions.....	231
<i>Zhanakova N.T.</i> Mastering of virgin soil and fate of Kazakh.....	238

<i>Baybekova M.M., Anarbayev Z.Z.</i> A role of psychological service in the Republic of Kazakhstan.....	243
<i>Kartayeva T.Ye.</i> Chyhir – water-lifting device and its use of the object.....	247
<i>Kokenova A.T., Agmasova G.S.</i> Main directions of development of models of social protection.....	254
<i>Nakhypbekova E.</i> Relevance of using project methods at the English lessons.....	260
<i>Yeralin K., Kozhamkulova B., Isaeva N.</i> Ethnodesigner art of ceramic master Abai Rysbekov.....	263
<i>Tebergenov T.S.</i> Social contradictions in the plays of Zhusipbek Aymaulytov.....	266
<i>Shamakhova A.</i> A true example of colorful images and fantasies (based on the novel of Chingiz Aitmatov "Block").....	274
<i>Kokenova A.T., Agmasova G.S.</i> Methodical bases of the assessment of innovative potential.....	279
<i>Tastanbekova K.N., Shamuratova N.B., Babazhanova Zh.A., Turekulova D.M., Zhumanova B.K.</i> Planning and mastering of budgetary funds allocated on reduction of poverty level of the population.....	286
<i>Yeralin K., Kozhamkulova B., Daulet G.</i> Succession of national traditions in the ethnodesign art of jeweler Kalmyrza Tasov.....	295
<i>Tebergenov T.S.</i> Dramaturgy of Zhusipbek Fymaulytov: classic traditions and artistic outlook.....	300
<i>Shamakhova A.</i> Historical truth in the plot of the novel (based on the novel by Chingiz Aitmatov "Day lasts more than a hundred").....	305
<i>Smagulova G.N.</i> Features frazeologičeskoj representation of the concept of "beauty" in Kazakh language.....	311
<i>Auelgazina T.K.</i> the idea of the eternal people - as the basis of the Kazakhstan patriotism.....	317
<i>Shoibekova G.</i> The role of changing voices in enlarge of lexical composition.....	321
<i>Kabdylkzy A., Bugybaikyzy Zh.</i> The formation of derivative toponyms by using zero affixation.....	325

**PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE
IN THE JOURNALS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www:nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

social-human.kz

Редактор *М. С. Ахметова*

Верстка на компьютере *Д. Н. Калкабековой*

Подписано в печать 04.02.2015.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.

21 п.л. Тираж 2000. Заказ 1.